

Дејан МЕДАКОВИЋ

ЛЕТОПИС СЛОБОДАНА ТУРЛАКОВА

Са истинским узбуђењем прелистао сам *»Лейоис музичкој живоји у Београду 1840-1941.«* чији је аутор проф. др Слободан Турлаков. Ово моје расположење протумачио сам себи јер сам био суочен са једним делом од изузетне вредности. Схватио сам да нам је летописац Слободан Турлаков осветлио једно изузетно важно раздобље у развоју српске културе, које, нимало случајно, започиње 1840. године, када је 8. новембра у Крагујевцу изведена Шлезингерова опера *»Женидба цара Душана«* према тексту Атанасија Николића. Као да је овај догађај подстакао и низ других који ће се убрзо низати један за другим, а сви заједно потпуно изменити духовни изглед младе Кнежевине Србије. Тако, из овог Летописа сазнајемо да су већ 10. новембра 1844. у новом здању *»Код Јелена«* одјекнули звуци Моцартове увертире *»Чаробне фруле«*, а на истом концерту београдска публика чула је и арију из опере *»Adelia, figlia dell' arcereiere«* Гаетана Доницетија и увертиру за оперу *»Виљем Тел«* од Росинија. Три године касније, 1847. у Београду код *»Круне«*, чувени бечки композитор Штраус - син, капелмајстор бечког грађанског оркестра, наступио је у Београду. Као да су се одједном у српском народу разгореле све његове притајене или заковане духовне снаге, а извршавање необављених националних послова створило је и неку посебну подигнуту атмосферу која је у свим стваралачким областима видно уграђена и у политички развој Кнежевине Србије. За ово тврђење добар пример пружа и оснивање *»Друштва српске словесности«*, првог друштва иза чијих планова већ стоји државна брига, нагли развој позоришног живота, стварање националних институција, као што је Народни музеј и Народна библиотека, нова организација српске цркве, велике промене у школству, успон новинарства, озбиљнији подстицаји за очување уставног живота, проучавање и заштита споменика културе, борба за српски језик.

То су биле деценије у којима се помера и српски духовни и политички центар или центри. Време амбулантних престоница у српском народу је прошло, а незадрживи развој Кнежевине Србије претворило је и Београд у трајну престоницу нашега народа. Политичко сазревање српског народа исказује и *»Начертаније«*, спис Илије Гарашанина из 1844. којим су коначно одређени и сви каснији ослободилачки напори, постављени велики идеали националног ослобођења и уједињења. Кратко речено, европска појава уједињења, тако видљива и на другим странама Европе,

код Италијана, Немаца или Пољака, на пример, неминовно је одјекнула и на Балкану, посебно код Срба.

Свако ко се бавио проучавањем ове велике епохе српског народа, када је после I и II српског устанка, васкрсла и нова српска држава, лако је могао да примети и велики несразмер у карактеру наших истраживања који би се могао оценити као видно заостајање у истраживањима тзв. културне историје. Отуда се и могло десити да је у нашој науци још увек ненаписана културна историја, док је у области чисте политичке историје напредак очигледан захваљујући делима Михаила Гавриловића, Гргура Јакшића, Слободана Јовановића и Живана Живановића, на пример. На жалост, тек је сјајна књига Тихомира Ђорђевића »Из Србије кнеза Милоша«, објављена 1922-24. само наговестила какве све могућности нуде проучавања културне историје. С друге стране, и проучавања из области историје уметности посведочила су колики су њени доприноси политичкој историји, посебно када је реч о идејама европског историзма који су и код нас нашли своје следбенике. Намерно истичем ту нашу ненаписану историју културе, управо зато јер сам на то подстакнут овим »*Лешојисом музичкој живоји у Београду 1840-1941*«. који је саставио јасновидац проф. Турлаков. Његова књига, дакле, није искључиво ограничена на област музике, већ је њена употребна вредност знатно шира, а закључци који из таквог оквира произилазе, дају нову димензију и целокупној српској култури када је Београд постао и једна метропола од ширег, европског значаја. То је био Београд, - а музички живот документован у књизи проф. Турлакова то лепо доказује, - који је већ био довољно привлачан за уметнике који су са разних страна Европе долазили овамо, а многи овде и трајно остали. Из ових података можемо да ишчитамо и главне правце кретања, од Италије, Аустрије и Русије, а сва та гостовања и по личностима које стижу, а посебно по репертоару који изводе, у пуној мери одражавају општу културну климу која је владала у Кнежевини Србији. Лако ће се моћи извести и закључак да је наша средина, много мање провинцијска, а представа о нашој потпуној заосталости искривљена је или незнањем или на заблудама заснованим на предубеђењима. Истовремено, поред деловања странаца, повољнија је и слика о нашим властитим музичким снагама. Сведочанства која пружа проф. Турлаков, недвосмислено потврђују мишљење и о брзом расту домаћих уметника, што нас приморава да исправимо и многе наше већ укорењене заблуде, посебно оне које се односе на тачнију оцену о деловању Јосифа Маринковића и Станислава Биничког. Најзад, а никако на последњем месту, желео бих да истакнем и онај до данас још увек недовољно праведно оцењен допринос руске емиграције у развоју нашег музичког живота и културе уопште. Књига проф. Турлакова јасно доказује колико је наша средина примила од руске емиграције, од људи који су себе нераскидиво уградили у српску културу, а Београду после I светског рата, помогли да се брзо укључи у савремене музичке токове Европе. Отуда не изненађује ни чињеница који су све врхунски уметници тадањег света, радо долазили у Београд где су најлазили на публику која их је примала са разумевањем и љубављу. Захваљујући и свима њима, Београд је био духовно зрео да дочека и ону сјајну изложбу »Италијанског портрета«, отворену у Музеју Кнеза Павла 1938. године, када су нам у

госте дошла и највећа имена италијанске уметности: Микеланђело, Лаурана, Пјеро дела Франческа, Полајуоло, Тицијан, Рафаел, Тинторето и други.

Да закључим. У једном свом есеју Марио Праз је рекао да интерпретација једног уметничког дела ставља испред културну историју средине и културну историју једног појединца. Ако је ово тврђење тачно, дело проф. Турлакова допринеће, - тврдим то без оклевања, - бржем и целовитијем писању модерне српске историје културе. Захваљујући његовом раду, и примерној марљивости, Турлаков је за нас отргао од заборава читаво једно раздобље, осветлио нам је дуге деценије у којима је наша средина духовно опшгила са tzv. великим светом, а чинила је то на најбољи могући начин: искреном оданошћу према универзалним порукама музике, једнако као и стрпљивим и незадрживим померањем границе наше опште културне зрелости. За све оне који прате судбину свога народа, Турлаков нам је подарио дело које усправља, храбри и подстиче, а изнад свега које упућује на озбиљно размишљање и последовање. Јер, лепо каже Сенека:

Propriam laudanda, invenietur imitator.

(Изнесимо што је хвале вредно, наћи ће се угледалац.)